

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZGODOVINO

KARIN KOVAČEK

Ideologija cesarja v Bizancu

Diplomsko delo

Ljubljana, 2020

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZGODOVINO

KARIN KOVAČEK

Ideologija cesarja v Bizancu

Diplomsko delo

Mentor: doc. dr. Dušan Mlacović

Dvopredmetni univerzitetni študijski
program prve stopnje: Zgodovina

Ljubljana, 2020

Izvleček

Ideologija cesarja v Bizancu

Diplomsko delo se loteva bizantinske cesarske ideologije v dveh ločenih razdelkih. Prvi del naloge predstavlja poglobitve značilnosti najprej ideologije kot take, nato pa se ji natančneje posveti v okviru bizantinske države. Tu so zajeti nekateri pomembnejši vidiki obravnavane teme. Zaradi poudarjene vloge cerkve v državi, je predstavitev cesarske ideologije najprej postavljena pod njen vpliv, temu pa sledi dejanska vloga vladarja, ki svojo veličino izkazuje s svečanimi oblačili, lastno rezidenco, s titulami in naslovi in nenazadnje z obredom kronanja, ki je igral veliko vlogo pri vprašanju odnosa vere in cesarske ideologije. Preko kronanja Karla Velikega leta 800 delo prehaja k ločitvi bizantinskega cesarstva od zahodnorimskega, ki takrat postane dejstvo v politični sferi. Sledi drugi del diplomskega dela, kjer gre večji poudarek na posamezna obdobja vladavine bizantinskih cesarjev. Znotraj teh je obravnavana vloga bizantinskega vladarja od razcveta cesarstva pa do začetka njegovega razkrajanja vzporedno z dogajanjem na zahodu, ki je pomemben predvsem z gledišča vzajemnega izpodrivanja z vzhodom, hkrati pa vpliva na slabljenje vladarjeve ideologije.

Ključne besede: Bizanc, cesar, ideologija, Karel Veliki, Zahodnorimsko cesarstvo

Abstract:

Imperial Ideology in Byzantium

This work deals with Byzantine caesarean ideology in two separate sections. First part introduces primary features of the ideology itself, then deals with the ideology of the Byzantine Empire in a more detailed way. It covers some of the most important views of the discussed topic. Because of the Church's emphasized role in the country, the presentation of the caesarean ideology is placed under its influence, followed by the actual role of the ruler, who displays his greatness with ceremonial clothing, his own residency, with titles and finally with a coronation ceremony, which played a huge part in the relationship between religion and caesarean ideology. With the coronation of Charlemagne in the year 800, this work proceeds to the separation of the Byzantine Empire from the Western Roman Empire, which then becomes a fact in the political

sphere. Second part of this work gives a bigger emphasis on individual eras of the empire of Byzantian Caesars. The role of the Caesar within those eras, from the blossom of the empire till the beginnings of its disintegration, paralleled with the event in the West, which is important especially by looking at the reciprocal supplanting with the East. At the same time, it affects the weakening of the caesarean ideology.

Key words: Byzantium, Caesar, ideology, Charles the Great, West Roman Empire

KAZALO

UVOD	5
POMEN IN IZVOR CESARSKE IDEOLOGIJE	6
ZAČETKI KRŠČANSTVA NA PODROČJU VZHODNORIMSKEGA CESARSTVA IN VPLIV CERKVE NA IDEOLOGIJO	9
VPRAŠANJE CEZAROPAPIZMA	10
CESAR – BOŽJI NAMESTNIK NA ZEMLJI.....	12
RAZMERJE MED BIZANTINSKIM IN ZAHODNORIMSKIM CESARSTVOM.....	14
VLOGA BIZANTINSKEGA CESARJA V DRŽAVI	14
KRONANJE KARLA VELIKEGA	18
BIZANTINSKI CESAR MED LETI 843 IN 1025	21
CIVILNO PLEMSTVO	25
VELIKA SHIZMA	25
VOJAŠKO PLEMSTVO	27
ZAKLJUČEK	30
POVZETEK.....	32
VIRI IN LITERATURA.....	35
VIRI.....	35
LITERATURA	35
SPLETNE STRANI.....	36

UVOD

Bizantinski cesar je pojem. Zajema vrsto dolžnosti in odgovornosti, predvsem pa predstavlja ekskluzivnost, veličino in moč, saj je hkrati predmet posebnega kulta osebnosti. V svojem bistvu je cesar vrhovni poveljnik vojske, vrhovni sodnik ter edini zakonodajalec v državi. Je torej absolutni gospodar, kar cesarski instituciji daje podlago, a šele poseben status izvoljenca od boga in njegovega namestnika na zemlji cesarjevo vlado zares povzdigne v sveto. Tako ima cerkev že od samega začetka bizantinskega cesarstva velik vpliv na cesarja, ki postane zaščitnik cerkve in branitelj edine prave vere – krščanstva.

Cesarska ideologija ima svoje uradne začetke že v Rimu, kjer so bili cesarji pogosto razglašeni za polbogove in celo bogove, tradicija pa se je v svoji deformirani različici prenesla na zahod skupaj s premikom težišča rimske države. Tu je bila vsa oblast skoncentrirana v rokah vladarja vsaj do leta 800, ko je po kronanju Karla Velikega prišlo do nastanka dveh ločenih cesarstev in s tem tudi do dveh ločenih zahtev po cesarskih titulah. V tem diplomskem delu sem torej poleg same ideologije bizantinskega cesarja raziskovala tudi odnos med bizantinskim in zahodnorimskim cesarstvom, saj se med cesarjema, v stoletjih po kronanju v baziliki sv. Petra, pogosto pojavljajo spori in zahteve po oblasti nad obema deloma cesarstva skupaj.

Diplomsko nalogo povzemam z motom zgodovinarja Cyrila Alexandra Manga o bizantinskem političnem razmišljanju: »En bog, eno cesarstvo, ena vera.«

POMEN IN IZVOR CESARSKE IDEOLOGIJE

Izraz ideologija je v svojem bistvu dokaj nenatančno opredeljen termin, saj je odvisen predvsem od konteksta v katerem se pojavlja. Kot slovarsko geslo v SSKJ-ju je sicer ideologija opredeljena kot »sistem idej, izražen v raznih oblikah družbene zavesti« ter v drugotnem pomenu »kot vodilo za politično, družbeno delovanje«, torej gre za ideje o družbi, politiki, veri, vzgoji itd., ki si jih deli neka skupina posameznikov. Seveda pa pri tem ni določene znanstvene ali moralne podlage – gre le za prepričanja, ne glede na to ali so le-ta pravilna ali ne.

Cesarska ideologija – kult cesarja, kot ena temeljnih oblik rimljanske vladavine, pomeni čaščenje vladarja po božje, obsega pa tudi apoteozo umrlega. V svoji primitivni različici je kult vladarja svoje korenine pognal že v asiro-babilonskih državah, v Egiptu, kjer so bili v tem kontekstu čaščeni faraoni, podobno pa so Grki slavili junake, katerih izvor naj bi slonel na izjemnih uspehih ljudi. Ti naj ne bi nikoli zares umrli, ampak bi bili, prav zaradi svoje mogočne preteklosti, le povzdignjeni v nek višji svet.¹

Vladavina čaščenja se je v celoti razvila šele v Rimu, kjer je temelje kulta genija postavil Julij Cezar (49 – 44). Ta je na omenjeno politično prizorišče prišel v času državljanskih vojn in splošne politične nestabilnosti. Zgled za oblikovanje lastnega kulta osebnosti je dobil pri vzhodnih helenističnih kraljevinah, novosti v svoji vladavini pa je vpeljeval postopoma, pri čemer je njegov kult osebnosti vrhunec dosegel leta 44 pr. Kr., ko mu je bilo s strani senata podeljenih veliko privilegijev in časti. Julij Cezar je bil takrat imenovan *parens patriae* oz. varuh pravic naroda, hkrati pa je bila uvedena tudi prisega pri Cezarjevem geniju. To pomeni, da je bil v vseh rimskih templjih postavljen Cezarjev kip, ki je bil v času iger prenesen v teater med prestole bogov, istega leta so mesec Quintilis preimenovali v Iulius, sprejet pa je bil tudi odlok o Cezarjevi božanskosti oz. uvedba posebnega svečenika. Sklep o divinizaciji Cezarja, zaradi njegove smrti na marčeve ide, ni bil sprejet.² Čeprav je Cezar že za časa življenja težil k izrecni pobožnosti, pa je to dosegel šele po smrti, ko se je na nebu pojavil komet, ki so ga rimski brezverniki prepoznali kot Cezarjevo dušo. S tem je bil s strani senata priznan njegov prehod iz

---

¹ Taka usoda je bila določena Ahilu, Herkulu, Pitagori in Dionizu iz Sirakuze.

² Monika Osvald, »Gemma Augustea kot odsev rimskega kulta cesarja«, *Keria* III – 1 (2001), 13.

človeškega sveta v svet bogov, 18. avgusta 29 pr.n.št. pa je bil na rimskem forumu posvečen tempelj božanskega cesarja – *Templum Divi Iulii*.³

Tako pravni kot tudi religiozni temelji apoteze so bili torej postavljeni z Julijem Cezarjem, kljub temu pa se razvoj, in nato trdnejša oblika kulta cesarja, postavi z Avgustom (27 – 14).⁴ Ta je leta 27 pr.n.št. sprejel svoj naslov – Avgust, ki je bil s strani senata ocenjen za bolj častnega kot ime Romul (prvi pobožni Rimljan). Častili so njegov *numen*,⁵ *genij* in druge božanske prvine. Čeprav je Avgust vztrajno zavračal božansko obravnavo in tovrstno spoštovanje za časa življenja, pa je takoj po smrti leta 14 pr.n.št. senat potrdil naslov *Divus* in zagotovil čaščenje Avgusta kot boga. Dejanje posvetitve je tudi sicer najpogosteje nastopilo po vladarjevi smrti. S to slovesnostjo so bili vladarji uradno uvedeni v svet bogov. Posvetitve so bili deležni samo vladarji, ki so imeli zadostno stopnjo popularnosti tako med ljudstvom, kot tudi v senatu, iz tega razloga si Tiberij, Kaligula, Nero in Domicijan niso prislužili posvetitve, čeprav so bili za časa vladanja čaščeni po božje. Avgust je torej leta 12 pr.n.št. postal *pontifex maximus*, s čimer je postalo čaščenje Avgustovega genija državni kult. Dobil je vse, kar je spadalo v okvir čaščenja, postavljeni so bili točno določeni okviri državnega kulta cesarja – tudi za prihodnja obdobja. Seveda je kasneje prihajalo tudi do manjših in večjih vsebinskih odstopanj, vendar se je avgustejska formula ohranila do samega konca rimskega imperija.⁶

Sistem rimske cesarske oblasti je spreminjal tudi Dioklecijan (284 – 305). Ta je opustil principat, ki je bil značilen za avgustejsko dobo, in uvedel dominat, katerega poimenovanje izhaja in nazivanja cesarja *dominus et deus*. Ta naziv se je sicer pojavljal že v času Avgustove državne ureditve, a je šlo zgolj za golo titulo, brez večjega vsebinskega pomena in brez zahteve po spremembi le-tega. Naziv je torej dobil svojo dobesedno veljavo z Dioklecijanom, ko novo poimenovanje začne odsevati nov status cesarja.⁷ Dioklecijan s tem vzpostavi monarhijo vzhodnega tipa. Bil je prvi rimski cesar, ki je poleg

---

³ Imperium Romanum. URL: <https://www.imperiumromanum.edu.pl/ustroj/cesarstwo-rzymskie/kult-cesarski/>. [ogled: 14. 5. 2020]

⁴ Monika Osvald, »Konstantinov slavolok in zaton rimskega cesarskega kulta«, *Keria* III – 2 (2001), 58.

⁵ *Numen* je latinski izraz za božanskost, božjo prisotnost, božjo voljo. Dobesedni pomen je preprosto »kimanje« oz. tvorba »tisto, kar nastane s kimanjem«. Torej pomeni produkt ali izraz moči in ne pomeni moči same po sebi. (*Religion in Geschichte und Gegenwart* 4, s.v. »Numinos«.)

⁶ Osvald, »Gemma Augustea«, 21 – 22.

⁷ *Ibid.*, 59.

klasičnega rituala *salutatio*⁸ uvedel tudi *adoratio* oz. proskinezo, hkrati pa se je v javnosti začel kazati le redko, kakor so zahtevala določila obreda *aparitio* – oblečen v slavnostna oblačila ter z zlatim diademom na glavi, »obdan z avro svetosti«. Z Dioklecijanom se je pojavila neka neuradna oblika proskineze, katere namen je bilo povišanje vloge cesarja nad slehernega državljana. S tem večanjem razdalje na hierarhični lestvici se je prvotno zmanjševala verjetnost uporov. Obstajale so različne oblike proskineze – nekatere so bile rezervirane za plemstvo (poljubljanje cesarjevih rok ali nog), druge pa so bile dodeljene domačim in tujim delegacijam (serije proskinez na točkah, ki so bile označene s porfirnimi diski v tleh). Ko pride do prehoda Konstantina Velikega v krščanstvo, postane proskineza tudi del rituala s katerim se je potrjevalo cesarja za božjega namestnika na zemlji.⁹ Konzervativizem Dioklecijana se je v tem pogledu kazal v opoziciji do osebne vzvišenosti »božanskega monarha«. Prvič je namreč prišlo do cesarskega obreda kot manifestacije božanskega reda, s čimer je cesarstvo le marioneta v rokah boga oz. božje volje.¹⁰

Bistvene spremembe, zlasti na verskem področju, so nastopile skupaj s Konstantinom Velikim (306 – 337). Začela sta se prepletati poganska in krščanska kultura. Poganski Rimljani so s poganskimi obredi predstavljali spoštovanje rimske tradicije in zvestobo cesarstvu, zavrnitev kulta so smatrali kot izdajo, kristjani pa so po drugi strani »helenistično čaščenje« označili za parodijo resničnega čaščenja. Konstantin je bil prvi rimski cesar, ki je sprejel krščansko vero, kljub temu, da je le tri leta pred njegovo pridružitvijo cesarskemu kolegiju v cesarstvu potekalo še zadnje – najbolj surovo preganjanje kristjanov. Takoj v začetku vladanja je preklical ukrepe proti kristjanom, vrnil jim je vse pravice in imetje, kljub vsemu pa je ostal le zaščitnik kristjanov in še ni prišlo do vzpostavitve uradne krščanske vere.¹¹

Z začetkom 4.stol. našega štetja je torej starodavna rimska država začela vstopati v novo dobo. Med drugim je uvedba krščanstva v dobri meri spremenila miselnost prebivalcev cesarstva, to obdobje se tako upravičeno smatra za prelomnico med antiko in srednjim

---

⁸ *Salutatio* je latinski izraz za obred uradnega jutranjega pozdravljanja, ki je bil v znak spoštovanja opravljen le v eno smer – od podložnikov k vladarju. Smatra se tudi za sistem družbene privolitve, saj je bil »pozdravljalec« le ponižen odjemalec in socialno manjvreden. (ThoughtCo. URL: <https://www.thoughtco.com/ancient-roman-history-salutatio-112667>. [ogled: 14. 5. 2020])

⁹ *The Oxford Dictionary of Byzantium*, s.v. »Proskynesis«. (opomba predstavljena v besedilo)

¹⁰ Oswald, »Gemma Augustea«, 60.

¹¹ Watchtowerjeva spletna knjižnica. URL: <https://wol.jw.org/sl/wol/h/r64/lp-sv>. [ogled: 14. 5. 2020]

vekom. Tudi kult vladarja kot posebna starodavna lastnost začne izginjati s horizonta vsakdana prihodnjih vladarjev, se pa vedno znova pojavlja v nekoliko degenerirani obliki.¹² Kultu je dajalo novo vsebino predvsem krščanstvo, sicer pa se je do propada bizantinskega cesarstva le malo spreminjal.¹³

ZAČETKI KRŠČANSTVA NA PODROČJU VZHODNORIMSKEGA CESARSTVA IN VPLIV CERKVE NA IDEOLOGIJO

Krščanstvo v tistem času sicer ni bila edina nova vera, saj je bilo mešanje le-teh dokaj značilna poteza helenizma. Iz tega razloga je bilo za cerkev pomembno, da se nekako loči od drugih, kar pa je dosegla s povzetkom krščanskega nauka oz. dogme – s prvo izpovedjo vere. Eden pomembnejših naukov krščanske veroizpovedi je, na nek način protisloven, fizičen obstoj Jezusa Kristusa. Zanj namreč velja, da je Bog in človek v eni osebi. Torej pride do odstopanj od helenističnih religij, ki učijo o obstoju polbogov, saj je po krščanski veroizpovedi Kristus »popolnoma Bog in popolnoma človek«, oz. cerkev priča o tem, da je Bog postal človek. Krščanske vrednote in ideje so sčasoma postale temelj cesarskih političnih idealov.

Kristjani so bili v prvih nekaj stoletjih preganjani in pogosto tudi celo kaznovani s smrtjo. Tarča preganjanja so bili predvsem pod cesarjem Neronom, ki je nad vernike spuščal pse, spet druge pa je doletela usoda človeške bakle. V naslednjih sto letih je sledilo zatišje, šele sredi tretjega stoletja pa se je intenzivno preganjanje znova začelo. Razlogi za tako početje so bili različni – kristjani so zavračali žrtvovanja rimskim bogovom, kar ni bila le žalitev bogov, temveč je bilo tako početje potencial za ogrožitev cesarstva, sodobni poganski in krščanski viri pa ohranjajo tudi obtožbe o incestu in kanibalizmu, ki pa so najverjetneje izšle iz poročil obredov *agape* (najvišja oblika ljubezni – ljubezen boga do človeka in človeka do boga) in evharistija (daritev Kristusovega telesa in krvi). Stopnja preganjanja je torej variirala od cesarja do cesarja in šele pod Trajanom je prišlo do neke vrste pomiritve, s katero je bilo krščansko

---

¹² Imperium Romanum. URL: <https://www.imperiumromanum.edu.pl/ustroj/cesarstwo-rzymskie/kult-cesarski/>.

¹³ Jadran Ferluga, Bizantinska družba in država (Ljubljana, 1996), 6.

verovanje sicer kaznivo dejanje, nekdanjih kristjanov pa se ni smelo več preganjati.¹⁴ S Konstantinom je nato prišlo do zgodovinske prelomnice v areni krščanskega verovanja. Okoli leta 312 n.št. se je namreč cesar spreobrnil, kar velja za neke vrste fenomen, vsekakor pa je s svojim nasprotovanjem tradiciji Konstantin presenetil predvsem politične tekmece. V preteklosti so bili namreč cesarji ravnodušni do vseh oblik verovanja, do krščanstva pa celo sovražni, saj je le-to veljalo za vero, ki časti usmrčenega judovskega zločinca. Sicer pa je bila vera v vsakem primeru prisotna pri sestavljanju političnih načrtov, ne glede na cesarjevo nagnjenost k verovanju. Konstantinu zahajajoči rimski bogovi niso več omogočali »božanskega pokroviteljstva«. Tako je kot »od Boga poslani« posegel v odpadniško krščansko cerkev, ter si tako skušal zagotoviti novo povezovalno silo v njegovi cesarski oblasti.¹⁵

O Konstantinovem spreobrnjenju priča zgodba, ki je zaradi elementov v njej takoj pridobila čudežno kakovost. Kot že rečeno, naj bi do njegovega spreobrnjenja prišlo leta 312 n.št., ko je cesar v bitki ob Milvijskem mostu premagal nasprotnika Maksencija. Med vojnim pohodom naj bi se pod soncem pojavil goreč križ z napisom *In hoc signo vinces*, »V tem znamenju zmagaj.« Konstantin pa naj bi doživel tudi sanjsko videnje, kjer naj bi mu bilo naročeno, naj na ščite svoje vojske nariše grški začetnici Jezusa Kristusa.¹⁶ Konstantin je nato v naslednjih desetih letih cesarja Licinija, s katerim je sicer po zmagi v bitki pred Rimom sklenil družabništvo, izrinil in tako uradno postal rimski vladar. Kljub vsemu je bil Konstantin enako naklonjen obema verama in se ni krstil vse do svoje smrti, takoj po njej pa je bil s strani rimskega senata uvrščen med rimske bogove.¹⁷

VPRAŠANJE CEZAROPAPIZMA

Konstantin je bil tisti, ki je postavil smernice odnosov med cerkvijo in državo. Obojestransko koristno sodelovanje cerkve in države se je začelo leta 325 po koncilu v Nikeji. Z Ekumenskim koncilom, kateremu je predsedoval sam, postavi cerkev pod svoj

---

¹⁴ BBC. URL:

https://www.bbc.co.uk/history/ancient/romans/christianityromanempire_article_01.shtml#top. [ogled: 14. 5. 2020]

¹⁵ Watchtowerjeva spletna knjižnica. URL: <https://wol.jw.org/sl/wol/h/r64/lp-sv>.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

nadzor, kljub siceršnjemu vzajemnemu sodelovanju pa sta bili posvetna in cerkvena veja ločeni. Vsaka je imela jasno določene meje po katerih se je ravnala, pri tem pa je imela posvetna oblast vedno prednost pred cerkveno, kljub temu, da je vpliv slednje vedno bolj naraščal na vseh področjih tako državnega kot tudi družbenega življenja.¹⁸ Bizantinska zgodovina je precej obogatena z zgodbami o sporih med posvetno in duhovno vejo, a zmaga v teh konfliktih vseeno ni bila vedno le na strani cesarja. Kljub nekaterim nasilnim odstranitvam patriarhov s prestola, je bilo njihovo odpuščanje vedno obravnavano kot nasilna zloraba oblasti in kršitev zakonskih meja.¹⁹ S Konstantinom torej pride do centralizirane in hierarhizirane organizacije države, pri čemer je bil cesar absolutni vladar – absolutni gospodar, vrhovni vojaški vodja, vrhovni sodnik in edini zakonodajalec.

V tem posvetno-cerkvenem odnosu je imel cesar vlogo ščitenja cerkve – pomagal ji je pri misijonarski dejavnosti, jo ščitil pred krivoverci in jo obdaroval z zemljo in drugimi darili, hkrati pa je država v cerkvi iskala »ideološko moč, ki je utrjevala njeno enotnost ter obstoječo družbeno in politično ureditev«. ²⁰ Kljub temu pa za časa vladanja cesarja Konstantina ni prišlo do združenja posvetne in cerkvene oblasti v eni osebi. S cerkvijo je najbolj gospodaril cesar in teolog Justinijan, ki si je prizadeval urediti vse podrobnosti cerkvenega življenja. V njegovem interesu je bilo, da bi postal tako posvetni kot tudi cerkveni zakonodajalec, kar pa ni bilo nemogoče, saj je tudi cerkev priznavala cesarja – teologa za svojega gospodarja.²¹ Tako lahko za časa Justinijanove vlade začnemo govoriti o cezaropapizmu, ali pa vsaj o popolni podreditvi cerkve državi, Ostrogorski namreč meni, da je na obstoj cezaropapizma vseeno neprevidno sklepati. Kljub vsemu pa to ni konkretno bizantinska značilnost, ampak je bolj stvar časa v katerem se cezaropapizem pojavi. Takratni predstavnik zahodne cerkve, papež Leon I, je celo trdil, da je upravljanje cerkve v resnici cesarjeva dolžnost.²²

V obdobju med 9. in 10.stol. se je vzpostavil paralelizem med državnim centralizmom in centralizmom cerkvene strukture. Paralele so nastajale predvsem v hierarhiji pri obeh

---

¹⁸ Ferluga, *Bizantinska družba in država*, 11 – 12.

¹⁹ Georgije Ostrogorski, *O verovanjima i shvatanjima Vizantinaca* (Beograd, 1970), 234 – 235.

²⁰ Ferluga, *Bizantinska družba in država*, 11.

²¹ Ostrogorski, *O verovanjima*, 226. Priznavanje podreditve posvetni oblasti je bilo izraženo tudi na carigraskem zboru leta 536, ko je tedanji patrijarh pojasnil, da se brez cesarjevega ukaza ali njegove volje v cerkvi ne sme sprejemati nobenih novosti.

²² Ostrogorski, *O verovanjima*, 227.

vejah – tako, kot je bil poleg cesarja senat, je za patriarhom kot stalna enota stala sinoda. Obema, cesarju in patriarhu, je bila podrejena vrsta uradnikov, ki so jima bili v pomoč pri vladanju, večinoma pa so imeli cerkveni tudi povsem enake naslove kot cesarski uradniki. Kljub temu izenačevanju posvetne in duhovne veje, pa paralelizem ni pomenil ločitve dveh avtoritet. Celo nasprotno, ta neločljiva zveza cesarja in duhovščine ter združevanje pravoslavne države s pravoslavno cerkvijo je celo ideal Bizanca.²³

Sicer se vloga cesarja ni nikoli zares razvila v sistem, ki bi bil zakonsko določen. Vseeno pa je bilo preživetje cesarstva v veliki meri odvisno od aktivnosti cesarja v cerkvenih zadevah. Vladarjeva vloga v cerkvenih zadevah je bila sestavljena iz tistih nepomembnih cerkvenih funkcij, ki so jih lahko opravljali med bogoslužjem.²⁴ Začrtana je bila uradna državna krščanska doktrina in cesarjeva dolžnost je bila, da jo vpelje med svoje podložnike. Eden pomembnejših odlokov, ki je bil vključen tudi v Justinijanov zakonik, je od Bizantincev zahteval, da se nazivajo z imenom »katoliški kristjani« in vsi, ki so odlok zavračali so bili nato ožigosani kot zagovorniki heretičnih dogm. Cerkev je upornike preklinjala, med tistimi ki niso ubogali pravoslavne cerkve in med državo, pa je prihajalo tudi do ekskomunikacij.²⁵ S tem je cesar, poleg svojega statusa absolutnega vladarja, prevzel še vlogo zaščitnika cerkve in branitelja edine prave vere – krščanstva.

CESAR – BOŽJI NAMESTNIK NA ZEMLJI

Cesar je v Bizantinskem cesarstvu predmet posebnega kulta, ta se je kazal v vsem, kar se je nanašalo na njegovo osebo – njegove besede in podobe, gibi, obleke in predvsem dvorni ceremonial, po katerem je potekalo življenje cesarja. Njegov dan se je začel z istočasnim odpiranjem Halke, bronastih vrat palače, in bujenjem cesarja. Nato je sledilo oblačenje v haljo škrlatne barve, ki je bila ogrnjena čez tuniko s škrlatnimi škornji in diademom. Škrlatna barva je bila sicer sama po sebi del ceremoniala, saj se je vanjo lahko oblačil le cesar sam. Kmalu za tem so sledile cesarske obveznosti, ki jih je vladar

---

²³ Ibid., 234 – 235.

²⁴ Ibid., 234 – 235.

²⁵ Uwoy.edu. URL: <https://www.uwoy.edu/lawlib/blume-justinian/ajc-edition-1/files/docs/book-1pdf/book%201-1.pdf>. [ogled: 14. 5. 2020]

opravljal s »Salomonovega prestola«. ²⁶ Do le-tega je goste sprejemal glede na njihovo pomembnost, oni pa so mu izkazovali posebno spoštovanje s *proskynesis*. ²⁷

Posebno, novo vsebino, pa je kultu cesarja dajala predvsem že omenjena vera. Rimsko cesarstvo je namreč obsegalo večji del do takrat poznanega sveta. S tem si je pridobilo univerzalen karakter, kar pa je preželo tudi »imperialno ideologijo«. Tako, kot je bilo cesarstvo ekumenskega značaja, pa je bila univerzalna tudi katoliška religija. Glavna predpostavka krščanstva je namreč v tem, da mora to pravo vero prenesti vsemu človeštvu. ²⁸ Idealno cesarstvo naj bi torej obsegalo ves svet in vsi ljudje bi pripadali edini pravi, krščanski veri. V Bizantinskem cesarstvu sta bila posvetna in cerkvena veja oblasti dva različna elementa družbe – prva je skrbela za telo in druga za dušo cesarstva. Med tema dvema sferama je obstajalo neko sveto razmerje, ki ni obsegalo le cerkveni del, temveč tudi vladarja. Slednji je veljal celo za trinajstega apostola. ²⁹ Iz tega sledi, da cesar ni dejanski vladar, ampak le namestnik vladarja – boga. Bizantinsko cesarstvo je lahko smatrano kot teokratska država, saj je cesar vladal v božjem imenu in hkrati veljal za branitelja krščanske vere, ker pa je njegova oblast dana od boga, pa je tudi cesarjevo vladanje božje čaščenje. »Osnovni principi Bizantinskega cesarstva so temeljili na prepričanju, da je zemeljska kopija nebeškega kraljestva. Ravno tako, kot na nebu vlada bog, vlada na zemlji cesar in izvaja božje zapovedi. /.../ Tako kot je človek ustvarjen po božji podobi, tako je človeško kraljestvo ustvarjeno po podobi nebeškega kraljestva.« ³⁰ Na tak način idejne enotnosti države ni prizadelo niti imenovanje avgustov in cesarjev na zahodni in vzhodni del cesarstva, niti ustanovitev nove prestolnice, saj je bilo jasno, da je cilj delitve le lajšanje upravljanja velikega državnega ozemlja. Krščanstvo se je povežalo s cesarstvom in ga podpiralo v njegovem dolgem delovanju. ³¹

Med cesarjem kot institucijo in osebo, ki je dejansko držala vajeti v rokah, je obstajala jasna ločnica. Bolj kot menjavanje obrazov na oblasti so bili pomembni konstantni vojaške in ekonomski uspehi. Iz tega razloga so tako znotraj veje oblasti kot tudi v

---

²⁶ Do tega je vodilo šest stopnic, kar je enako številu stopnic do Salomonove palače. Vse to je predstavljalo vzor pravičnega vladarja.

²⁷ Ancient History Encyclopedia. URL: https://www.ancient.eu/Byzantine_Emperor/. [ogled: 14. 5. 2020]

²⁸ Ferluga, *Bizantinska družba in država*, 12.

²⁹ Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/Christianity/Church-and-society>. [ogled: 14. 5. 2020]

³⁰ Steven Runciman, *The Byzantine theocracy* (Cambridge University Press, 2003), 1 – 2, 162 – 163.

³¹ Ferluga, *Bizantinska družba in država*, 12.

splošnem med bizantinskim prebivalstvom obstajale določene »tradicije«, s pomočjo katerih so vsaj provizorično vlekli kontinuiteto iz historične osebe ali obdobja, ki jim je pomenilo uspeh. Kot primer lahko navedemo ime Konstantin, ki je bilo v zgodovini Bizanca posvojeno enajstkrat, prav tako so ohranjali značilno rimsko državno ureditev, pa tudi arhitekturo in monumentalne kipe, kar jim je pomagalo ohranjati stik z rimskimi cesarji starega cesarstva. Nenazadnje so bili tudi uzurpatorji večinoma iz vojaških vrst, po položaju blizu cesarja in tako tudi dobro seznanjeni z notranjo organizacijo oblasti. Svoj vzpon na oblast so nato legitimirali s poroko z nekom iz družine predhodno vladajočih, kjer se znova pokaže skrbno ohranjanje kontinuitete, ki je dolgih 12 stoletij, skupaj s krščanstvom, instituciji cesarja pomagala odbijati upore, invazije in razna obleganja.³²

RAZMERJE MED BIZANTINSKIM IN ZAHODNORIMSKIM CESARSTVOM

VLOGA BIZANTINSKEGA CESARJA V DRŽAVI

Bizantinski državni red je nastajal že z Dioklecijanom,³³ njegovo delo pa je nato nadaljeval in izpopolnil Konstantin Veliki, ki je velikokrat omenjen kot prvi dejanski bizantinski cesar.³⁴ Usodo Bizanca je tako hkrati opredeljevala meja med krščanstvom in poganstvom, rimljanska državna ureditev ter grška kulturna in duhovna sfera. Tako bizantinski narod kot tudi cesarji so se imeli za naslednike starega Rima, kar pomeni, da so skupaj z rimsko državno formo prevzeli tudi pooblastilo visokega duhovništva. Cesarju je bilo z nazivom *Pontifex Maximus* podrejeno versko življenje ljudstva; v starem Rimu je bilo to povsem naravno, saj je bil kult genija božanskega cesarja državna religija, v Bizancu, kjer so v ospredju krščanske vrednote, pa je bil tak položaj nemogoč. Vseeno

---

³² Ancient History Encyclopedia. URL: https://www.ancient.eu/Byzantine_Emperor/.

³³ Dioklecijan je municipalno organizacijo mest nadomestil z novo upravno ureditvijo. Ustanovil je štiričlanski vladarski kolegij, ki sta ga sestavljala dva avgusta in dva cesarja, ki sta bila izvoljena po zaslugah, prav tako pa je bila razdeljena provincijska uprava – več provinc je sestavljalo eno diecezo in več diecez eno prefekturo. Dioklecijan je ločil tudi vojaško in civilno oblast ter vpeljal centralizacijo in hierarhizacijo po vsej državi. (Ferluga, *Bizantinska družba in država*, 6 – 7.)

³⁴ Niz bizantinskih cesarjev se začne različno – s prvim »krščanskim« cesarjem Konstantinom, ki je postavil model vladanja svojim naslednikom in, najpomembneje, prestavil prestolnico v Bizanc, ali pa z Konstantinovim predhodnikom Dioklecijanom, ki se ga omenja predvsem v političnem smislu, saj je principat zamenjal z dominatom.

pa so bile stare tradicije tako močno zasidrane, da je minilo precej časa³⁵ preden je prišlo do preboja novega duha v starorimske okvire.³⁶

Sam Bizantinski cesar je imel, poleg že omenjene vloge glavnega branitelja cerkve in božjega izvoljenca, tudi status absolutnega monarha, vrhovnega vodje vojske in edinega zakonodajalca v državi. Pri vladanju pa je njegova moč kljub vsemu slonela na različnih ministrih in svetovalcih. Kvestor (*quaestor*) je bil glavni državni uradnik oz. pravnik, predstojnik državnih uradov (*magister officiorum*) je bil zadolžen za splošna administrativna dela znotraj palače in vojske, odgovarjal pa je tudi za zunanje zadeve. Sčasoma je ta položaj postal le še visok častni naslov, do 12.stol. pa je izgubljal ugled in naposled dokončno izginil. *Cursus publicus* je bil s strani države pooblaščen za nadzorovanje kurirske in transportne službe, komes božanskih zakladov (*comes sacrarum largitionum*) pa je bil eden največjih davčnih uradnikov, saj je imel pod nadzorom državno kovnico denarja, hkrati pa je nadzoroval tudi carine in rudnike. Poleg tega je obstajala tudi funkcija komes zasebnega bogastva (*comes rei privatae*), ta je upravljal cesarjeve posesti, javnih zemljišč pa naj ne bi, kljub temu da meja med državno in cesarjevo zasebno lastnino ni bila vedno povsem jasna. Mestni prefekt je bil v grobem obravnavan kot carigrajski župan, pod cesarjevo desno roko pa so spadali tudi številni »inšpektorji«, ki so bili poslani v posamezne pokrajine z namenom nadzorovanja spoštovanja zakonov in odredb.³⁷

Cesar je bil izvoljen s strani senata, vojske in mestnega prebivalstva, čemur pa je sledil obred kronanja. Tako z omenjenim obredom kot tudi z nekaterimi drugimi segmenti cesarjevega življenja, se je kazala njegova veličina.

- Obred kronanja

Veliko vlogo je pri vprašanju odnosa vere in cesarske ideologije igral predvsem obred kronanja bizantinskih cesarjev. Tudi tu se pojavlja podobna evolucija združevanja posvetne in cerkvene oblasti. Prvotno ta obred namreč ni bil domena cerkve, imel je

---

³⁵ Obdobje od 4. do 7. stol. je v svojem bistvu prehodno obdobje, ki označuje premik od antike v srednji vek – krščanstvo se tu spaja z rimsko državno tradicijo in helenistično kulturno dediščino. (Ferluga, *Bizantinska družba in država*, 2.)

³⁶ Ostrogorski, *O verovanjima*, 123 – 126.

³⁷ Ancient History Encyclopedia. URL: https://www.ancient.eu/Byzantine_Emperor/.

izključno posvetni značaj. Kronanje je veljalo zgolj za formalno dejanje, ki je povsem rutinsko sledilo razglasitvi cesarja s strani senata, vojske in ljudstva.

Obred kronanja, ki se je sicer razvil iz preproste slovesnosti starega Rima, kjer je vojska z dvignjenimi ščiti pozdravljala novo-kronanega rimskega cesarja, je s svojimi postopki in pravili opisan v knjigi Konstantina VII Porfirogeneta.³⁸ De Ceremoniis aulae byzantinae sicer ponuja precej podroben opis svečanih ceremonialov, poleg tega pa vsebuje tudi povsem vsakdanje zadeve, ki vplivajo na vsakodnevno življenje na dvoru. Stare določbe o kronanju v V. in VI. stol. so v večini ohranile svojo prvotno obliko zapisa. Jasno je tudi, da imajo vsi opisani protokoli in teoretične izjave svoje zaledje v konkretnih primerih. Vsi zapisi so le opisi določenega zgodovinskega dejanja – avtor je izpustil osebna imena, poročila pa je spremenil v predstavitev.³⁹

V tem Porfirogenetovem delu je ceremonial opisan brez večjega vpliva patriarha, poudarek v veliki meri stoji na cesarju. Carigrajski patriarh je šele od 5.stol. dalje izvajal obred kronanja, vseeno pa pri tem ni imel zadnje besede, kot jo je pri izvolitvi patriarha imel cesar.⁴⁰ Ta je ob svojem kronanju nosil svoj scaramangion, to je kratka obleka sicer perzijskega izvora, ki je bila priljubljena v višjih slojih, in porfirni plašč, katerega vijolična barva prav tako nakazuje na cesarjev status. Škof je molil nad diademom ali krono, blagoslovil je cesarske insignije in mazilil vladarja z miro. Ti so sicer najprej sami kronali svoje naslednike – navadno sinove, v kolikor so seveda še vladali. V primerih, ko je bil oče naslednika že mrtev, ali pa je bil prestol uzurpiran, pa je patriarh kronal novega cesarja in ga mazilil z znamenjem križa. Po kronanju in razglasitvi cesarja, se je le-temu bizantinsko plemstvo klanjalo in mu s *proskynesis* izkazovalo spoštovanje.⁴¹ V 7.stol. so obred kronanja premaknili s hipodroma v Konstantinoplu v Baziliko sv. Sofije. S to spremembo je postajalo cesarjevo božje namestništvo vedno bolj jasno. Poleg tega je

---

³⁸ Porfirogenet je bil bizantinski naslov potomcev cesarjev, koncept podeljevanja tega naslova pa je tesno povezan s težnjo po dednosti cesarskega položaja. (Dumbarton oaks. URL: <https://www.doaks.org/resources/online-exhibits/gods-regents-on-earth-a-thousand-years-of-byzantine-imperial-seals/imperial-titulation/porphirogennitos>. [ogled: 14. 5. 2020])

³⁹ Ostrogorski, *O verovanjima*, 279 – 280.

⁴⁰ Ibid., 235.

⁴¹ Translated Excerpts from Byzantine Sources. URL: <http://www.paulstephenson.info/trans.html>. [ogled: 14. 5. 2020]

obred večkrat potekal kar na pomembne krščanske praznike, s čimer je kronanje postalo sveto cerkveno dejanje, verski obred s svetim obhajilom in molitvami blagoslova.⁴²

- Cesarjeva rezidenca

Velik del zgodovine bizantinskega cesarstva, kar od leta 330 pa do 1081, je glavno rezidenco Vzhodnorimskih cesarjev predstavljala t.i. Velika palača v Konstantinoplu, ki je ležala na jugovzhodnem delu polotoka med Marmarskim morjem in Zlatim rogom, še bolj natančno pa med hipodromom in Hagijo Sofijo. Skozi stoletja je pridobivala na svoji veličastni podobi. Glavni vhod v palačo so bila Bronasta vrata oz. Halke – ta so bila tudi del dnevnega obrednega ceremoniala, saj se je dan začel z istočasnim odpiranjem omenjenih vrat in bujenjem cesarja. Znotraj palače je bila torej tudi cesarjeva spalnica (*octagon*), krilo, ki je omogočalo neposreden prehod do hipodroma, glavna prestolna dvorana oziroma t.i. zlata sprejemnica, palača je skrivala tudi kapele, vojašnice, zakladnice, vrtove, opremljena je bila z marmorjem, mozaiki in veličastnimi kipi, monumentalna vrata pa so nosila največjo ikono v mestu – zlato figuro Kristusa.⁴³ Velika palača je bila torej zasnovana kot odraz cesarjeve veličine, ki je tudi v arhitekturni podobi navduševala tako domače prebivalstvo kot tuje obiskovalce.

Od začetka 11.stol. dalje so cesarji za svojo rezidenco uporabljali palačo Blaherne, ki je stala v skrajnem severozahodnem delu Bizanca.⁴⁴ Od 4. do 11.stol. se je ta palača uporabljala le v določene protokolarne namene – nekateri izmed teh so opisani v že omenjenem Porfirogenetovem delu *De Ceremoniis*. Šele z Aleksijem I. Komnenom (1081 – 1118) je dobila poleg protokolarne funkcije tudi namembnost glavne cesarske rezidence, Manuel I. Komnen (1143 – 1180) pa jo je preuredil, ji dodal obzidje in nove dvorane. Pri latinskih cesarji, po četrti križarski vojni, je bila v uporabi še palača Bukoleon, ki je stala ob obali Marmarskega morja. Vseeno pa so se leta 1261 v palačo Blaherne, kot v lastno rezidenco, ponovno vselili cesarji Paleologi.⁴⁵

- Svečana oblačila

---

⁴² Ibid.

⁴³ Ancient History Encyclopedia. URL: https://www.ancient.eu/Byzantine_Emperor/.

⁴⁴ Danes je od objekta ostala le Anemasova ječa, ki naj bi bila sicer del pomožnih zgradb, področje palače pa je večinoma pozidano. Iz tega razloga večja arheološka izkopavanja niso več možna, opisi palače pa so dostopni le še v pisnih virih.

⁴⁵ Ancient History Encyclopedia. URL: <https://www.ancient.eu/article/1211/the-great-palace-of-constantinople/>. [ogled: 14. 5. 2020]

Cesarjeva regalija je kot najvidnejši dodatek vključevala diadem, ki je bil pokrit z dragimi kamni, ter vezeno ogrinjalo, ki je bilo pritrjeno z veliko broško. Oboje je dobro vidno na mozaiku iz 6.stol., ki prikazuje Justinijana v baziliki San Vitale v Raveni.

Da bi cesarska garderoba izstopala od plemiške, je Justinijan I. celo izdal ukaz, da nihče, z izjemo cesarja, ne sme krasiti svojega pasu ali konjske vprege in sedla z biseri, smaragdi ali drugimi dragimi kamni. Bistveno je namreč bilo, da se je cesar oblekel svojemu statusu primerno, saj je s tem gradil na lastnem kultu v očeh preprostega državljana. Da bi utemeljil kodeks oblačenja pri cesarjih, naj bi Justinijan neupoštevanje pravil kaznoval z denarno globo in celo s smrtjo.⁴⁶ Poleg že omenjenih omejitev se je cesar od slehernega državljana in celo plemstva ločil tudi z barvo oblačil.

- Titule, naslovi

Cesarski naslovi vzhodnorimskih cesarjev so se skozi stoletja precej spreminjali. Sam izraz *cesar* se dejansko pojavlja šele po kronanju Karla Velikega za cesarja Svetega rimskega cesarstva leta 800. Pred tem se med seboj uradno naslavljajo z *avgust*, pred osebnim imenom pa je navadno stal naslov *Impeator Caesar Augustus*. Od cesarja Heraklija (610 – 941) naprej pa se začne bolj pogosto uporabljati naslov *basileus*. Slednji se pojavi že prej, kot posledica premika težišča v Bizanc – kot odraz premika se poveča uporaba grščine, ki s seboj prinaša tudi grško kulturo.⁴⁷ Bizantinski cesarji so zavzeto varovali svoje naslove in branili tujim vladarjem, da bi sprejemali podobne. Frankovskemu kralju Karlu Velikemu tega niso uspeli preprečiti, ko je po svojem kronanju leta 800 sprejel naslov *basileus*. Bizantinski cesarji so se zagati izognili tako, da so svoj naslov razširili na *basileus ton romaion*.⁴⁸

KRONANJE KARLA VELIKEGA

Na tem mestu lahko sklenemo, da je bil za vzhodni del cesarstva značilen občutek pripadnosti imperiju. Za razliko od omenjenega pa je do konca 8.stol. ta občutek na zahodnem delu izginil. Omenjeni del rimske države sicer zaznamuje letnica 476, ko je

---

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ *Religion in Geschichte und Gegenwart*, s. v. »Basileus«.

⁴⁸ Ancient History Encyclopedia. URL: https://www.ancient.eu/Byzantine_Emperor/.

Odoaker odstavil Romula Avgusta – zadnjega rimskega cesarja, njegovo krono izročil bizantinskemu cesarju, sam pa se je postavil za kralja Italije. V tem obdobju je v zahodni polovici cesarstva začela prevladovati cerkev, ki je tudi prevzela velik del administrativnih vlog predhodnih vladarjev. Skozi to krščansko liturgijo je začela težiti v ospredje kristjanizacija sveta in ideja o Svetem rimskem cesarstvu.⁴⁹ Poleg te ideje je predpogoj za ustanovitev imperija na zahodu pomenil tudi obstoj ustreznega kandidata, ki je bil najden v močni figuri frankovskega kralja. Karel Veliki je svojo državo spremenil v velesilo takratne Evrope s priključitvijo Bavarske in Saksoncev, z zlomom Avarskega cesarstva, z ekspanzijo na račun Slovanov in s podjarmljenjem Langobardov.⁵⁰ Širitve frankovskega ozemlja so gotovo pripomogle k temu, da se je Karel leta 800 lahko povzpел na cesarski prestol.⁵¹

Karlovo kronanje ima svojo predzgodbo v napadu neizvoljenega papeža Leona III leta 799. Slednjemu so poskušali stakniti oči in iztrgati jezik, pred to usodo pa se je zatekel v Paderborn h Karlu Velikemu. Ta je nato 1. 12. 800 sklical cerkveni zbor, ki je imel kot posledico nično obtožbo papeža Leona III. Leon je 23. 12. istega leta opravil še prisego nedolžnosti, dva dni kasneje pa je pri božični maši v baziliki sv. Petra kronal klečečega Karla Velikega za rimskega cesarja. Jasno je, da je bilo to kronanje papeško delo in ne delo frankovskega kralja, hkrati pa zunajzakonski oziroma celo revolucionarni postopek. Papež namreč ni imel nobene pravice po postavljanju cesarja, poleg tega pa poleg Bizantinskega vseeno ni bil postavljen nov, zahodni imperij, Karel je namreč s tem roko položil le na Rim in na nekdanji eksarhat. V grobem je še naprej ostal kralj Frankov in Langobardov, kljub temu da mu je naziv *Imperator Romanorum* obetal oblast nad vsem nekdanjim Rimskim cesarstvom – tako vzhodnim kot zahodnim.⁵² Ker Sveto rimsko cesarstvo kot entiteta, kakršno poznamo danes, še ni obstajala, papež Karla ni mogel okronati za vladarja omenjenega cesarstva. S tem obredom je samo zapolnil prestol rimskega cesarja, ki je bil v njihovih očeh prazen.

---

⁴⁹ Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/Holy-Roman-Empire/Origins-of-the-empire-and-sources-of-imperial-ideas>.

⁵⁰ Georgij Ostrogorski, Zgodovina Bizanca (Ljubljana, 1961), 186.

⁵¹ Courses Lumen Learning. URL: <https://courses.lumenlearning.com/suny-hccc-worldhistory/chapter/the-coronation-of-800-ce/>. [ogled: 14. 5. 2020]

⁵² Ibid.

Na ta način je bil zanikan legitimen položaj bizantinske cesarice Irene Atenske (780 – 802), ki je bila od oslepitve sina Konstantina VI sicer polnomočna vladarica.⁵³ Poleg tega, da je njen ustavni položaj zahodu izgledal dvomljiv, je bil njen prestol dejansko obravnavan kot prazen – dovolj je bilo že to, da je ženska, saj ta po salijski tradiciji ni bila sposobna vladati. Dejstvo, da se je Irena še borila za prestol, je bil na vzhodu le odraz tega, v kako globoko krizo je Bizantinsko cesarstvo že potonilo.⁵⁴

Vseeno pa se je moral Karel Veliki takoj po kronanju spopasti s posledicami – zagotoviti si je moral priznanje Bizanca, saj je bil njegov naslov sicer pravno neveljaven. Zato je cesarici Ireni ponudil poroko, ki bi imela za posledico združitve vzhoda in zahoda. Te načrte naj bi nato domnevno preprečil Ecij, ki se je sam želel dokopati do oblasti.⁵⁵ Ker je omenjena ideja padla v vodo, je Karel Veliki sicer ohranil naslov cesarja, leta 812 mu ga je po neuspešnih pogajanjih priznal Bizantinski cesar Mihael I., vseeno pa je Bizantinski cesar ohranil svoj status edinega pravega naslednika rimskih cesarjev. V širšem kontekstu je postala ločitev med vzhodom in zahodom dejstvo v politični sferi, kljub temu, da to ni bil namen kronanja. Pri tem moramo razlikovati tudi lokalno in univerzalno pojmovanje Zahodnorimskega cesarstva – lokalno pojmovanje je pomenilo, da je bila cesarjeva politika omejena na enak način, kot pri tujih vladarjih, pri sprejemanju ukrepov pa je le-te moral braniti tako pred papežem, kot pred bizantinskim cesarjem. Za razliko od lokalnega pojmovanja je univerzalno cesarstvu dajalo videz univerzalne monarhije držav vsega sveta, znotraj katere je cesar dolžen podpirati krščansko vero.⁵⁶

Kronanje Karla Velikega je na političnem prizorišču predstavljalo velik preobrat, saj je bilo povsem samoumevno, da lahko obstaja le eno cesarstvo z enim vladarjem. To miselnost seveda lahko podobno apliciramo tudi na Krščansko cerkev. Bizantinsko

---

⁵³ Cesarica Irena je po smrti moža Leona IV leta 780 do leta 790 vladala kot regentka sinu Konstantinu VI. Po sinovi polnoletnosti je njen avtokratski način vladanja sprožal številne nemire, nezadovoljstvo pa je leta 790 celo preraslo v odkrit upor, s katerim je bil Konstantin razglašen za samostojnega cesarja. Zaradi navideznega prijateljstva ji je Konstantin leta 792 potrdil naslov cesarice, Irena pa je nato proti sinu spletkarila in končno proti njemu organizirala zaroto, ki se je končala s Konstantinovo oslepitvijo in nato smrtjo. (Digital Media Repository. URL: <https://dmr.bsu.edu/digital/collection/ConspectusH/id/369>. [ogled: 16. 5. 2020])

⁵⁴ Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/Holy-Roman-Empire/Coronation-of-Charlemagne-as-emperor>.

⁵⁵ Digital Media Repository. URL: <https://dmr.bsu.edu/digital/collection/ConspectusH/id/369>.

⁵⁶ Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/Holy-Roman-Empire/Coronation-of-Charlemagne-as-emperor>.

cesarstvo je bilo s tem hudo prizadeto, doslej je namreč nesporno veljalo za edino zakonito cesarstvo, ki je bilo hkrati naslednik starorimskega. Bizanc ni bil le nek začasni fenomen, ki bi nekega dne dosegel svoj konec – po drugi strani pa tudi vzhod ni imel namena ustanavljati še enega, ampak je želel le zamenjati Bizanc z drugim enotnim cesarstvom.⁵⁷ Tukaj je pomembno razumeti, da je bizantinsko cesarstvo, kot naslednik rimskega, veljalo za enotno in nedeljivo. Vladal je lahko le en cesar – v Konstantinoplu.

Problem torej ni bil samo poseganje v takorekoč teokratski sistem in v enovitost Bizantinskega cesarstva, ki je, kot vemo, veljal za posnetek nebeškega kraljestva na zemlji. Skozi zgodovino se je namreč izkazalo, da nazivanje posameznikov za rimskega cesarja najverjetneje pomeni prihajajočo uzurpacijo. Tudi to je bil razlog, da so se Bizantinci prestrašili Karlovega kronanja. Kljub temu, da se je le-to izkazalo za nenasilno dejanje, pa je dejansko prišlo do pravega razkola na vzhod in zahod, s tem pa se je tudi svet razdelil v jezikovnem, kulturnem in etičnem smislu.⁵⁸ Vzhodnorimsko cesarstvo je po *Pax Nicephori*⁵⁹ priznalo še enega krščanskega vladarja na zahodu, je pa med njimi ostala jasno začrtana meja – zahodnorimski cesar ni smel nadvladati bizantinskega.

BIZANTINSKI CESAR MED LETI 843 IN 1025

Začetek tega obdobja zaznamuje predvsem zmaga nad ikonoklazmom, ki je v svoji krizni obliki povzročal številna vrenja in spore v cesarstvu. Kot posledica se začne jasno kazati grško-krščanska kultura Bizanca, po drugi strani pa se še ojačajo trenja med Bizancem in Rimom, s tem ko je napovedan konec papeške premoči na vzhodu.⁶⁰ S kronanjem Karla Velikega za cesarja sta torej vzhod in zahod izpodrinila drug drugega, hkrati pa se obe ločeni cesarstvi znajdeta pred novimi nalogami. Bizancu so se s pokristjanjevanjem

---

⁵⁷ Ostrogorski, *Zgodovina*, 188.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Latinski izraz *Pax Nicephori* se nanaša na mirovno pogodbo iz leta 803, ki sta jo sklenila Karel Veliki in bizantinski cesar Nikefor I. S tem je bila priznana oblast Karla Velikega na zahodu, kot posledico večletnih pogajanja pa so nastali spopadi glede meja v Jadranskem morju.

⁶⁰ Ostrogorski, *Zgodovina*, 220.

Južnih in Vzhodnih Slovanov začele odpirati nove perspektive – začne se doba velikih kulturnih vzponov in hkrati močne vojaške in politične ekspanzije.⁶¹

Znotraj te dobe pa je bil, bolj kot notranja politika, pomemben boj, ki ga je moral Bizantinski patriarh bojevati z Rimom. Vse od trenutka, ko se je zahod izvil iz prijema bizantinske suverenosti, se je tudi Bizanc otresal »rimskega cerkvenega supremata«. Višek spora med Bizancem in Rimom je pomenilo pokristjanjenje Bolgarije – ta si je namreč želela lastnega patriarha, ker pa si je Bizanc prizadeval bolgarsko cerkev postaviti pod lastno upravo grške duhovščine, se je bolgarski knez obrnil na Rim. S tem se je rimsko področje vpliva vedno bolj bližalo vzhodu.⁶² Tako zaostrovanje boja pa se spremeni z nastopom cesarja Bazilija I., ki je 6. 1. 869 uzurpiral prestol.

Bazilij I. Makedonski se je, kot cenjen vladar in začetnik Makedonske dinastije, na oblasti obdržal 19 let. Zaradi njegovega zagnanega zakonodajnega udejstvovanja so ga pogosto primerjali z Justinijanom. Svoje zakone je zbiral v Epanagogi, ta pa je ostala zakonik bizantinskega cesarstva vse do njegovega propada. Tukaj sta posvetna in cerkvena veja opredeljeni po analogiji človeškega telesa, ki ga sestavljata meso in duša.⁶³ Kot večina bizantinskih cesarjev pa se je tudi Bazilij I. ukvarjal pretežno s cerkvenimi vprašanji. Že njegovo kronanje je odražalo izrazito religioznost, ta sprememba ceremoniala pa je bila značilna za tri generacije vladarjev Makedonske dinastije – Bazilij I., Leon VI. in Konstantin VII. V molitvah patriarhov se ne omenjajo več angeli, ampak Devica Marija kot kraljica angelov, o največjem koraku v t.i. evoluciji obreda kronanja pa priča ikona iz slonovine, ki prikazuje kronanje Bazilija I. s strani samega Kristusa.⁶⁴

Zakonodajno sfero je poleg Bazilija zaznamoval tudi njegov naslednik – Leon VI (886 – 912). Slednji je zaključil pomemben proces, s katerim je združil vso državno oblast v vladarjevih rokah. S tem pride do izraza cesarjeva vsemogočnost, senat pa z vsemi svojimi državnimi uradniki izgubi vse svoje nekdanje administrativne in zakonodajne funkcije in pooblastila. S cesarjem se je istovetila država, bil je božji izvoljenec, prav tako

---

⁶¹ Ibid.

⁶² Ibid., 224 – 230.

⁶³ Sklep je izražen takole: »Človeška družba je sestavljena iz delov podobnih posamezniku. Največji in najpomembnejši del sta cesar in patriarh. Zato sta duhovni in telesni mir in sreča podložnikov odvisna od enovitosti in soglasnosti carstva in duhovništva.« (Ostrogorski, O verovanjima, 232.)

⁶⁴ Jaume Aurell, *Medieval Self-Coronations: The History and Symbolism of a Ritual* (Cambridge University Press, 2020), 113 – 114.

so bili njegovi zakoni navdahnjeni od boga. Odločal je o vojni in miru, njegove razsodbe pa so bile povsem nepreklicne, vezala so ga le splošna moralna načela.⁶⁵ Kljub temu, pa je bil cesar v cerkvenih zadevah še vedno omejen le na funkcijo izvolitve patriarha, kot zakonodajalec pa je imel nekaj vpliva tudi na cerkveno upravo. Moč Cerkev je torej naraščala sorazmerno s cesarjevo, pri čemer je bil slednji le zaščitnik pravoslavja. Vseeno pa so se cesarji v trenutkih, ko Cerkev niso več mogli nadzorovati, obračali na Rim.⁶⁶

Od leta 888 naprej so bile države Italija, Francija in Nemčija ločene, med tem ko sta bili kraljevina Burgundija in Lorena še del prerekanj. Leta 814 je zavladal edini preživeli sin Karla Velikega, Ludvik Pobožni. Ta je vladal do leta 840, takrat pa je z njegovo smrtjo izbruhnila državljanska vojna za nasledstvo, ki pa se konča s podpisom Verdunske pogodbe tri leta kasneje. S to so se razdelila tri kraljestva, v vsakem pa je vladal eden od bratov – Ludvik Nemški na Bavarskem, Lotar v Italiji in Karel Plešasti v Akvitaniji. Vseeno pa ni prišlo do dejanskega nasledstva frankovske vladavine. Ludvik II. Lotarinški, Lotarjev prvorojenec, je bil leta 850 s strani papeža kronan za cesarja, nato pa ga je leta 875 nasledil njegov stric, Karel Plešasti. Za tem leta 881 sicer zasede prestol Karel Debeli, a je cesarski naslov zgolj ime brez večje teže, z dislokacijo karolinškega kraljestva pa pride tudi do hitrega upada njihove moči. Na zahodu torej pride do vprašanja, kdo bi v teh okoliščinah vladal. Zopet je sledila vrsta cesarjev, ki so bili izbrani iz vrst italijanskega plemstva, a ti so papeštvu le malo koristili. Leta 924 je močna rimska družina Crescentii vzela oblast v svoje roke in zatrla cesarski naslov. S tem je cesarstvo, ki je nastalo leta 800, izginilo.⁶⁷ Dejstvo, da je premo sorazmerno s propadanjem Karolinškega cesarstva naraščala moč Bizanca, je slednjemu omogočil ignoriranje priznanja zahodnega cesarstva, ki je bilo izrečeno leta 812 pod velikim pritiskom Karlove premoči.⁶⁸

Medtem ko je v Italiji cesarstvo propadalo, pa so te ideje vztrajale severno od Alp. Francija in Nemčija sta ostali frankovskega značaja, čeprav je v slednji – v vzhodnofrankovskem kraljestvu, že vladala saška dinastija. Njihova ambicija je bila obuditev frankovske dediščine, kar je potrdilo tudi kronanje Otona I. Velikega 7. 8. 936 v

---

⁶⁵ Ostrogorski, *Zgodovina*, 238.

⁶⁶ *Ibid.*, 239 – 247.

⁶⁷ Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/Holy-Roman-Empire/Charlemagnes-successors>.

⁶⁸ Ostrogorski, *Zgodovina*, 197.

Aachnu. Prevezel je frankovski obredni ceremonial, mazilil pa ga je majnški nadškof Hildebert. Bolj kot kraljevanje na vzhodu pa je Otona zanimala Italija - 2. 2. 962 ga je papež Janez XII. v Rimu kronal za cesarja. S tem je dejansko nasledil karolinško cesarstvo in postal cesar na območju, ki je kasneje dobilo ime Sveto rimsko cesarstvo.⁶⁹

Zdaj se je v odnosu Bizanc – Zahodno cesarstvo spreminjala predvsem t.i. titulatura. Bizantinski cesar je s to dokazoval svojo neločljivo povezavo z Rimskim cesarstvom, poudarjali pa so tudi razliko med »zahodnim in edinim pravim cesarjem Rimljanov v Carigradu.«⁷⁰ V 9.stol. začne tudi zahodno cesarstvo dokazovati svoje povezave z Rimom. Naslavljanje vladarja pa se temu prilagodi šele po Otonu I. Salijski in Otonski cesarji so sicer uživali premoč med vladarji zahodne Evrope, vseeno pa si niso prizadevali nujno uveljaviti svetovne prevlade.⁷¹

V to obdobje skokovitega vzpenjanja premoči bizantinskega cesarja več kot očitno spada tudi obnavljanje zahodnega cesarstva. Medsebojne spore je sprožila uporaba cesarskih naslovov na obeh straneh, poleg tega pa jim je odnos krhalo še križanje političnih sil v južni Italiji. Že za časa Konstantina VII., leta 949, je Oton v Bizanc pošiljal odposlance s ponudbo zakonske zveze med sinom njegovega gospodarja in sestro bizantinskega cesarja, pri tem pa je za doto zahteval ozemlja v južni Italiji, ki so sicer pripadala Bizancu. Konstantin ponudbe ni sprejel, saj se zaradi velikih uspehov pohodov na Vzhodu ni mogel sprijazniti s tem, da bi Oton zasedel prestol in na tak način postal gospodar Rima.⁷² Prav tako se je problem odnosov dveh imperijev ponovil pod Nikeforjem II. Foka in kasneje pod Bazilijem II. Spopadi so se tedaj pokazali kot spodbuda za romanizacijo zahodnega imperija. Tako Oton I. res ni izražal zahtev za rimski naslov, a se je tudi to spremenilo z njegovim naslednikom – Otonom II.

Oton II. se je leta 972 oženil z bizantinsko princeso Teofano, s čimer je bil takorekoč zglajen spor med zahodnim cesarstvom in Nikeforjem Foko in hkrati obnovljen teritorialni status quo. Štiri leta kasneje pa se je na mesto bizantinskega cesarja usedel Bazilij II. Njegova vladavina označuje višek bizantinske moči in pomeni zlata leta makedonske dinastije. Kljub temu, da so ga kasneje nasledili razmeroma nesposobni

---

⁶⁹ *Religion in Geschichte und Gegenwart*, s. v. »Otto the Great«.

⁷⁰ Ostrogorski, *Zgodovina*, 197.

⁷¹ Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/Holy-Roman-Empire/Coronation-of-Charlemagne-as-emperor>

⁷² Ostrogorski, *Zgodovina*, 269.

vladarji, je cesarstvo cvetelo še nekaj desetletij. Oton II. se je zato v želji, da bi podkrepil svoj položaj proti Basiliju II., razglasil za rimskega cesarja. S tem je bilo zahodno cesarstvo tik pred oklicanjem za rimsko cesarstvo, dejansko pa do tega pride leta 1027 s Konradom Salijcem, ki je bil tako izvoljen za cesarja Svetega rimskega cesarstva.⁷³ Proti koncu vladanja Basilija II. je bil njegov položaj utrjen tudi na zahodu.⁷⁴ Umrl je 15. 12. 1025, kar pa je za bizantinsko zgodovino pomenilo ponoven preobrat. Njegovi slabotni nasledniki so dali možnost zmagi fevdalnega plemstva, kjer dobi glavno besedo uradniška aristokracija.⁷⁵

CIVILNO PLEMSTVO

11.stol. je pomenilo prehodno obdobje, ki vodi v poznobizantinski čas. Tega zaznamujejo boji za oblast med vojaškim in civilnim plemstvom, kar pa je napravilo politiko in družbo prehodne dobe dokaj nestabilno. Posledice krize so se kazale v vojski, kjer so zemljiški gospodje stratiotom vojaško obveznost zamenjali z davkom, s tem pa se je vojska vse težje dopolnjevala. Nestabilnost se je razodevala tudi v državljanskih in ljudskih uporih, cerkev se je izogibala zlitju z državo, mestni sloji pa so si prizadevali za vpliv v političnem življenju.⁷⁶ Omenila sem že, da je imel senat v času največje moči Bizanca bolj ali manj »dekorativno« vlogo. Zdaj se je število senatorjev povečalo, saj so bili mednje sprejeti vse širši sloji prebivalstva. Tako se je povečal interes za ohranitev senatne vladavine.⁷⁷

VELIKA SHIZMA

---

⁷³ Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/Holy-Roman-Empire/Coronation-of-Charlemagne-as-emperor>.

⁷⁴ Položaj cesarstva na zahodu je opešal z Otonom II., saj se je ta zapletel v vojskovanja z Arabci. To je pripomoglo k jačanju položaja Bizantinskega cesarstva, vrhunec njegovega vpliva na zahodu pa je dosegel z Otonom III., ki je bil sin bizantinske princese Teofane.

⁷⁵ Ostrogorski, *Zgodovina*, 285 – 309.

⁷⁶ Ferluga, *Bizantinska družba in država*, 33 – 35.

⁷⁷ Ostrogorski, *Zgodovina*, 316.

Od srede 11.stol. se spremenijo tudi razmere na zahodu. Zelo pomembna je bila ponovna oživitev papeštva, katerega so si predhodni cesarji prizadevali odmakniti od svoje strani. Papeštvo je prevzelo pobudo po smrti Henrika III. leta 1056 in ker je imelo nato podporo Henrika IV., je lahko delovalo brez kakršnihkoli strahov. Sčasoma so se tudi evropska ljudstva obrnila na papeža kot na voditelja krščanstva. Razlog za podporo je tičal nepopolni uresničitvi vladavine *imperium Christianum* in takoj, ko se je pokazala možnost za potrditev neodvisnosti, je papeštvo dobilo veliko privržencev. Sicer so od leta 1048 doživljali vse večje konflikte tako z voditelji Svetega rimskega cesarstva, kot tudi z Bizantinskim cesarstvom.⁷⁸

Leta 1054 pride do dejanskega razkola med vzhodno in zahodno cerkvijo, s čimer se Bizanc še bolj loči od zahoda. Posredni razlog je izmenično spodkopavanje univerzalizma Bizantinskega cesarstva s strani zahodnih sil in cerkvenega univerzalizma Rima zaradi širjenja vplivnega področja Carigrajske cerkve.⁷⁹ To dejanje se je uveljavilo pod imenom velika shizma oz. vzhodni razkol in ima uraden začetek v izobčenju papeža Leona IX in bizantinskega patriarha Mihaela I. Poglavitni izvori spora so raznoteri. Eden večjih razlogov je bilo teološko vprašanje ali Sveti Duh v nicejsko-carigrajski izpovedi izhaja samo iz Očeta ali tudi iz Sina, jabolko spora je bil tudi naziv »ekumenski patriarh«, ki ga je nosil bizantinski patriarh. Temu so seveda v Rimu nasprotovali, saj se je patriarh s tem označil za »vesoljnega«. Na razkol so vplivali še mnogi drugi manjši razlogi in liturgične prakse zahodne cerkve.⁸⁰ Sodobniki se tega trajnega razkola niso zares zavedali. Nanj so gledali bolj kot na spor med omenjenima, poleg tega pa niti noben ekumenski koncil ni zares izobčil nasprotne cerkve.⁸¹

Za to kratko prehodno obdobje je torej značilno predvsem veliko število raznolikih uporov in napadov, predvsem pa je šlo za nenehno borbo dveh skupin plemstva in vladavino šibkih cesarjev, oziroma za vladanje le-teh v nemogočih razmerah. Šlo je tudi za proces fevdalizacije bizantinskega cesarstva v obliki, ki sicer ni bila klasična.⁸² Razvoj

---

⁷⁸ Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/Holy-Roman-Empire/Empire-and-papacy>.

⁷⁹ Ostrogorski, *Zgodovina*, 320.

⁸⁰ Courses Lumen Learning. URL: <https://courses.lumenlearning.com/suny-fmcc-boundless-worldhistory/chapter/the-late-byzantine-empire/>.

⁸¹ Ferluga, *Bizantinska družba in država*, 35.

⁸² Fevdalizem Bizantinskega cesarstva je označen z nazivom *pronoia*. Gre za obliko fevdalizma, znotraj katere je »proniar« dobil cesarsko listino in z njo posest v uporabo in upravljanje. V zameno je moral služiti vojaško službo. Na temo fevdalizma v Bizancu sicer obstajajo različne razprave – nekateri

fevdalne aristokracije in njena premoč sta značilni za dobo skoraj 200 let, znotraj česar pa se je vloga cesarja omenjala zgolj formalno. Koncept neke vrste fevdalizma je krepil cesarsko aristokracijo na temeljih, ki so bili precej drugačni od tistih iz klasične dobe Bizanca.⁸³ Zveza Cerkev in opozicionalnega uradniškega plemstva je lahko doseglo tudi padec cesarja, mesto katerega si je naposled priboril najmočnejši predstavnik vojaškega plemstva – Aleksij I. Komnen (1081 – 1118).⁸⁴

VOJAŠKO PLEMSTVO

Politika Aleksija Komnena je bila prva bolj spretna oblika vladanja od smrti Basilija II. Situacija, v katero je kot cesar vstopil, je bila precej kritična – državna blagajna je bila izpraznjena, vojska izčrpana, sovražniki pa so pritiskali iz vseh strani. Kljub vsemu, je Aleksiju po štiridesetih letih bojev uspelo odstraniti nevarnosti, posebno na evropskem delu cesarstva, ter v splošnem obnoviti moč Bizanca. Kako globoko je bilo že propadanje bizantinskega upravnega aparata se kaže tudi v obnovah, ki jih napravlja Aleksij znotraj dvornih naslovov, značilnih za prejšnja obdobja. Uradniški naslovi so tako izginili, višji bizantinski dostojanstveniki pa so dobili nazive, ki so bili prej namenjeni cesarski epiteti in članom cesarske rodbine. S tem je presekal tradicijo cesarjevega ekskluzivnega statusa, saj je velik del plemstva vključil v svojo širšo družino. Namen tega je bil predvsem zmanjšati moč nasprotnikov, posledično pa so bili vsi njegovi nasledniki z njim v sorodu.⁸⁵

Cesarska avtoriteta se je z njim znova okrepila, zaradi česar je bila omogočena ustanovitev nove dinastije. Komnensko obdobje je trajalo od leta 1081 pa do 1185, znotraj tega pa se je zvrstilo pet cesarjev. Kljub nekaj dinastičnim sporom pred smrtjo Aleksija I., je ta za svojega naslednika naposled postavil najstarejšega sina Ivana II. Komnena (1118 – 1143). Ta je veljal za enega razumnejših vladarjev tistega časa, hkrati pa se je izkazal kot hraber vojak v bojih proti Pečenegom, Srbom in Seldžukom.

---

zgodovinarji zanikajo njegov obstoj, spet drugi pa menijo, da se je glede na zunanje dejavnike razvil v posebno obliko, ki ni bila enaka tisti zahodnoevropski. (Ferluga, *Bizantinska družba in država*, 38.)

⁸³ Ibid., 40.

⁸⁴ Ostrogorski, *Zgodovina*, 324 – 331.

⁸⁵ Ibid., 341 – 352.

Cesarstvo je Ivan II. po svoji smrti zapustil še v boljšem stanju, kot ga je prejel – povzdignil je ugled Bizanca in utrdil njegovo vojaško moč.⁸⁶

Cesarsko krono je za njim podedoval Ivanov najmlajši sin - Manuel I. Komnen (1143 – 1180). Slednji je vladal v zelo kritičnem obdobju cesarstva. Obnoviti je poskušal Rimski imperij, posegal pa je tudi po ozemlju nekdanjega Zahodnega rimskega cesarstva. To pa ni bila njegova želja, marveč potreba, ki so jo narekovale razmere na Zahodu. Okrog Sredozemskega morja so države uveljavljale splošno evropsko politiko, Bizanc pa kot sredozemska sila ni mogel stati ob strani.⁸⁷ Manuel je utrjeval odnos z nemškim cesarstvom na način, kateremu temelje je postavil že Ivan II. Oženil se je s sorodnico Konrada III. Nemškega, o samem dogovarjanju pa priča tudi korespondenca med omenjenim predstavnikom rodbine Štaufovcev in Manuelovim očetom. Ne glede na nekdanje spore in prerekanja glede ekskluzivnosti cesarja kot edinega predstavnika boga na zemlji, je bilo njuno medsebojno naslavljanje s tem v nasprotju. Konrad je v pismu samega sebe nazval za cesarja Rimljanov po milosti božji, hkrati pa je Ivana II. naslovil za cesarja Konstantinopla po enaki milosti. Hkrati je prvi v nadaljevanju dejal, da »ni rase, kraljestva ali ljudi, ki ne bi vedeli, da Novi Rim je in vedno bo hči Rimske republike.«⁸⁸ Glavni namen zveze Manuela in Berte Sulzbaške, ta je v Bizancu nato dobila ime Irena, je bilo vzajemno sodelovanje vladarjev vzhoda in zahoda proti Normanom, kar pa je preprečila druga križarska vojna. Ta je tudi skalila odnose med Nemci in Bizantinci.⁸⁹

Štaufovci so v odnosu do cerkve ubrali drugo pot, kot njihovi predhodniki. Poudarjali so namreč posvetne temelje cesarstva in trdili, da je pravi car že tisti, ki ga potrdi knez, še preden to stori papež. Friderik I. Barbarossa (1152 – 1190) je v nasprotovanju argumentom cerkvenih pravnikov kot rezultat dobil nek bolj vzvišen koncept cesarstva. Kot protiutež Sveti cerkvi je tudi besedi cesarstvo dodal *sacrum*. Zanj je značilna tudi kanonizacija Karla Velikega s Friderikovim protipapežem Pashalom III. S tem je Friderik osvetlil kontinuiteto s franki, ter uveljavil svoje pravice kot naslednik Karla Velikega, hkrati pa zanikal pomembnost papeža pri postavljanju svojega statusa.⁹⁰

---

⁸⁶ Ostrogorski, *Zgodovina*, 360.

⁸⁷ Ibid. 361.

⁸⁸ Otto Freisinški, *The deeds of Frederick Barbarossa* (New York, 1953), 54.

⁸⁹ Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/Holy-Roman-Empire/Empire-and-papacy>.

⁹⁰ Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/Holy-Roman-Empire/Empire-and-papacy>.

Hkrati se je krhal status bizantinske politike in kako močno je bil omajan tudi status bizantinskega cesarja kaže pismo, ki ga je poslal Friderik Manuelu. V njem ga poziva k poslušnosti in zavezništvu, pri tem pa ga označi za vladarja Novega Rima in ne več Rima v ekumenskem smislu. Barbarossa je Manuela neprestano opominjal na možnost vzajemnega sodelovanja, a ga je vseeno dojemal kot tekmeča in se temu primerno tudi odločal o svojem političnem postopanju. Že ob svojem kronanju je namreč prisegel, da bo Zahodnemu cesarstvu povrnil veličino.⁹¹ Bizanc v svoji slabotnosti ni več suvereno pariral zahodu. V boju s sovražnikom si je še lahko izbojeval zmago, vseeno pa ni več mogel prenašati porazov in kljub navideznim uspehom, s koncem Manuelove vlade postopoma pride tudi do zloma bizantinske države.⁹²

Manuela I. je nasledil njegov dvanajstletni sin. Regentstvo je prišlo v roke njegove matere Marije, ki je bila sicer francoskega porekla, vladal pa je njen ljubimec – Aleksij Komnen. Vladajoči par je bil osovražen s strani ljudstva, poreklo regentke pa je netilo spore in še dodatno slabšalo razmere v cesarstvu. Do uničenja Bizantinskega cesarstva leta 1204 se je le-to borilo s številnimi sovražniki, ki pa jim že od Manuela dalje niso bili zares kos. Funkcija cesarja je bila takorekoč od konca Makedonske dinastije le še formalen položaj, ki je pomenil glavo cesarstva. Spori s cerkvijo so vsekakor vplivali na svetost naziva, vseeno pa je cerkev ostala najbolj stabilen element cesarstva.⁹³ Kljub nepredvidljivosti stabilnosti vladavine v zadnjih dveh obdobjih je konstantinopelski patriarhat ostal središče moči, kljub temu, da se tu že težko pogovarjamo o ideologiji cesarja, od katerega je ostala le še senca nekdanje podobe. Sredi 11.stol. je tudi prihajalo do poskusov ločitve cerkve od države, a je bila že v naslednjem stoletju slednja znova podprta s strani cerkvene veje oblasti. Obojestransko sodelovanje je bilo znova temelj oblasti, ker pa je cesarska oblast slabela, je sorazmerno s tem rasla moč cerkve.⁹⁴

---

⁹¹ Freisinški, *The deeds*, 332 – 334.

⁹² Ostrogorski, *Zgodovina*, 370.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Ferluga, *Bizantinska družba in država*, 40.

ZAKLJUČEK

Cesarska ideologija v Bizancu je, kljub svoji antični kontinuiteti in močnim začetkom, s konflikti na zahodu začela izgubljati kredibilnost in prvoten družbeno-političen položaj, ki se je sicer v svojem bistvu že bližal kultu osebnosti. Ideologijo se gradi in tudi bizantinski cesar pri tem ni izjema, kljub temu, da je cesarski kult Dioklecijan uvedel sam. To dejanje je bilo kvečjemu izhodišče za nadaljnjo formiranje ideologije, ki pa je lahko nastala in obstala najprej zaradi močnih in ambicioznih vladarjev v prvih stoletjih od ustanovitve nove prestolnice, svoj pečat pa je pustil tudi propad zahodnega dela cesarstva leta 476, s čimer je bizantinski cesar ostal edini na oblasti. Najmočnejše temelje je cesarski ideologiji postavila krščanska vera. Cesar, ki je bil sicer v veliki meri oprt na svoj birokratski aparat, je imel status predstavnika boga in Kristusovega vikarja na zemlji. Nanj se je gledalo kot na Kristusovega glasnika, čigar naloga je bila širjenje edine prave vere med pogane in potrjevanje ekumenskega karakterja tako cesarstva, kot krščanstva. Temu seveda sledi naloga financiranja in upravljanja Bizanca.

Cesarska institucija je obstajala vse do propada cesarstva, vendar ne v nespremenjeni obliki. Skozi čas se je prilagajala kontekstu zgodovine – vse do vladavine Bazilija II. se je kult cesarja razvijal, življenje vladajočega se je takorekoč odvijalo po obrednem ceremonialu. Od vseh dogodkov, ki so tako ali drugače pretresali cesarstvo, je kronanje Karla Velikega ideologiji gotovo zadalo prvo večjo rano. A ne na ravni odnosa državljana do cesarja, temveč v smislu cesarjevega zavedanja izgube univerzalnosti, hkrati pa je stekla tudi ločitev zahoda in vzhoda na cerkveni ravni.

Kronanju navkljub, je Bizanc od 9. do 11.stol. doživel vrhunec razvoja. S širjenjem državnih meja in polnjenjem državne blagajne, je v cesarstvu zavladala blaginja, vlada pa je dobila občutek varnosti. Medtem pa je prihajalo do sprememb v družbenih odnosih. Na moči je pridobivalo plemstvo, predstavniki katerega so se tudi izmenjavali na prestolu od 11.stol. dalje. Tu je institucija zares začela izgubljati svoj pravi pomen, svojo ekskluzivnost in božanskost. Vseeno cesarska ideologija v Bizancu ni bila nikoli popolnoma opuščena – koncem 14.stol., ko je od bizantinskega cesarstva ostala le še obkoljena prestolnica, so Bizantinci v poslanici v Moskvo še branili cesarja kot poglavarja vesoljnega krščanstva. Ideologija cesarja je torej bizantinska značilnost, del njihovega obstoja in svojevrstnega zgodovinskega razvoja, ki se je obdržala skozi čas v

sicer različnih intenzitetah, nikoli pa ni povsem zapadla. Tovrstna oblast je vlekla vzporednice iz rimskega, krščanskega in helenističnega mišljenja, obdržala pa se je ne le do prvega razkosanja teritorija cesarstva leta 1204, temveč do samega padca Konstantinopla 29. 5. 1453.

POVZETEK

Cesarska ideologija – kult cesarja, kot ena temeljnih oblik rimljanske vladavine, pomeni čaščenje vladarja po božje. V svoji primitivni različici se sicer razvije že prej, vladavina čaščenja se je v celoti razvila šele v Rimu, kjer je tako religiozne kot pravne temelje kulta genija postavil Julij Cezar. Trdnejšo obliko kulta cesarja nato postavi Avgust, do cesarskega obreda kot manifestacije božanskega reda pa je prvič prišlo z Dioklecijanom. Bistvene spremembe, zlasti na verskem področju, so nastopile skupaj s Konstantinom Velikim.

Kultu je dajalo novo vsebino predvsem krščanstvo, sicer pa se je do propada bizantinskega cesarstva le malo spreminjal. Obojestransko koristno sodelovanje cerkve in države se je začelo leta 325 po koncilu v Nikeji. S Konstantinom torej pride do centralizirane in hierarhizirane organizacije države, pri čemer je bil cesar absolutni vladar – absolutni gospodar, vrhovni vojaški vodja, vrhovni sodnik in edini zakonodajalec. Neločljiva zveza cesarja in duhovščine ter združevanje pravoslavne države s pravoslavno cerkvijo je ideal Bizanca, a se vloga cesarja znotraj cerkve ni nikoli zares razvila v sistem, ki bi bil zakonsko določen. Vseeno pa je bilo preživetje cesarstva v veliki meri odvisno od aktivnosti cesarja v cerkvenih zadevah.

Veliko vlogo je pri vprašanju odnosa vere in cesarske ideologije igral predvsem obred kronanja bizantinskih cesarjev. Obred je s svojimi postopki in pravili opisan v knjigi Konstantina VII Porfirogeneta »De Ceremoniis«. Tako z omenjenim obredom kot tudi z nekaterimi drugimi segmenti cesarjevega življenja, se je kazala njegova veličina – cesarjeva rezidenca je skrivala kapele, vojašnice, zakladnice, vrtove, opremljena je bila z marmorjem, mozaiki in veličastnimi kipi, monumentalna vrata pa so nosila največjo ikono v mestu – zlato figuro Kristusa. Cesarjeva regalija je kot najvidnejši dodatek vključevala diadem, ki je bil pokrit z dragimi kamni, ter vezeno ogrinjalo, ki je bilo pritrjeno z veliko broško, cesar pa se je od ostalih razlikoval tudi po barvi oblačil. Bizantinski cesarji so zavzeto varovali tudi svoje naslove in branili tujim vladarjem, da bi sprejemali podobne. Frankovskemu kralju Karlu Velikemu tega niso uspeli preprečiti, ko je po svojem kronanju leta 800 sprejel naslov *basileus*.

Karel Veliki je sicer ohranil naslov cesarja, leta 812 mu ga je po neuspešnih pogajanjih namreč priznal Bizantinski cesar Mihael I., vseeno pa je Bizantinski cesar ohranil svoj status edinega pravega naslednika rimskih cesarjev. V širšem kontekstu je postala ločitev med vzhodom in zahodom dejstvo v politični sferi, kljub temu, da to ni bil namen kronanja. Le-to je na političnem prizorišču predstavljalo velik preobrat, saj je bilo povsem samoumevno, da lahko obstaja le eno cesarstvo z enim vladarjem.

S kronanjem Karla Velikega za cesarja sta torej vzhod in zahod izpodrinila drug drugega, hkrati pa se obe ločeni cesarstvi znajdetata pred novimi nalogami. Bizancu so se s pokristjanjevanjem Južnih in Vzhodnih Slovanov začele odpirati nove perspektive – začne se doba velikih kulturnih vzponov in hkrati močne vojaške in politične ekspanzije. To obdobje, ki je znano kot zlata doba Bizanca, označuje začetek Makedonske dinastije, katere prvi predstavnik je bil Bazilij I. Svoje zakone je zbiral v Epanagogi, ta pa je ostala zakonik bizantinskega cesarstva vse do njegovega propada. Tukaj sta posvetna in cerkvena veja opredeljeni po analogiji človeškega telesa, ki ga sestavljata meso in duša. V to obdobje skokovitega vzpenjanja premoči bizantinskega cesarja več kot očitno spada tudi obnavljanje zahodnega cesarstva. Medsebojne spore je sprožila uporaba cesarskih naslovov na obeh straneh, zato se je v odnosu Bizanc – Zahodno cesarstvo spreminjala predvsem t.i. titulatura. Bizantinski cesar je s to dokazoval svojo neločljivo povezavo z Rimskim cesarstvom, poudarjali pa so tudi razliko med zahodnim in edinim pravim cesarjem Rimljanov v Carigradu.

11.stol. je pomenilo prehodno obdobje, ki vodi v poznobizantinski čas. Tega zaznamujejo boji za oblast med vojaškim in civilnim plemstvom, kar pa je napravilo politiko in družbo prehodne dobe dokaj nestabilno. Od srede 11.stol. se spremenijo tudi razmere na zahodu. Zelo pomembna je bila ponovna oživitev papeštva, katerega so si predhodni cesarji prizadevali odmakniti od svoje strani. Za to kratko prehodno obdobje je torej značilno predvsem veliko število raznolikih uporov in napadov, predvsem pa je šlo za nenehno borbo dveh skupin plemstva in vladavino šibkih cesarjev, oziroma za vladanje le-teh v nemogočih razmerah.

Zveza Cerkve in opozicionalnega uradniškega plemstva je lahko doseglo tudi padec cesarja, mesto katerega si je naposled priboril najmočnejši predstavnik vojaškega plemstva – Aleksij I. Komnen. Cesarska avtoriteta se je z njim znova okrepila, zaradi česar je bila omogočena ustanovitev nove dinastije. Komnensko obdobje je trajalo od

leta 1081 pa do 1185, znotraj tega pa se je zvrstilo pet cesarjev. Cesarsko krono je za njim podedoval Ivanov najmlajši sin - Manuel I. Komnen. Ta je vladal v zelo kritičnem obdobju cesarstva. Manuel je utrjeval odnos z nemškim cesarstvom na način, kateremu temelje je postavil že Ivan II. Oženil se je s sorodnico Konrada III. Nemškega, o samem dogovarjanju pa priča tudi korespondenca med omenjenim predstavnikom rodbine Štaufovcev in Manuelovim očetom. Bizanc v svoji slabotnosti ni več suvereno pariral zahodu. V boju s sovražnikom si je še lahko izbojeval zmago, vseeno pa ni več mogel prenašati porazov in kljub navideznim uspehom s koncem Manuelove vlade postopoma pride tudi do zloma bizantinske države. Funkcija cesarja je bila takorekoč od konca Makedonske dinastije le še formalen položaj, ki je pomenil glavo cesarstva.

VIRI IN LITERATURA

VIRI

Einhard: *The Life of Charlemagne*. V Fordham University [online]. 2020 [ogled 16. 5. 2020]. Dostopno na: <https://sourcebooks.fordham.edu/basis/einhard.asp>.

Konstantin VII Porfirogenet. *De ceremoniis aulae Byzantinae libri duo*. [ogled 14. 5. 2020]. Dostopno na: https://books.google.si/books?id=Q2oZAAAAYAAJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

Otto Freisinški. *The deeds of Frederick Barbarossa*. New York: Columbia University Press, 1953.

LITERATURA

Dagron, Gilbert. *Emperor and Priest: The Imperial Office in Byzantium*. Cambridge: Cambridge University Press [online]. 2003. Dostopno na: https://books.google.si/books?id=yCnN4yAojagC&pg=PA90&lpg=PA90&dq=onopodion&source=bl&ots=C_kYDbXtUA&sig=ACfU3U3FV2BU7o58nIlGSObVKeBMKsmE0A&hl=sl&sa=X&ved=2ahUKEwie0fWytaHpAhXltYsKHVDnAAMQ6AEwDXoECAkQAQ#v=onepage&q=onopodion&f=false.

Ferluga, Jadran. *Bizantinska družba in država*. Ljubljana, 1996.

Nicol, Donald. *Church and society in the last centuries of Byzantium*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979.

Ostrogorski, Georgije. *Zgodovina Bizanca*. Ljubljana, 1961.

Ostrogorski, Georgije. *O verovanjima i shvatanjima Vizantinaca*. Beograd, 1970.

Osvald, Monika. »Gemma Augustea kot odsev rimskega kulta cesarja«. *Keria: studia Latina et Graeca* 3, št 1 (2001).

Osvald, Monika. »Konstantinov slavolok in zaton rimskega cesarskega kulta«. *Keria: studia Latina et Graeca* 3, št 2 (2001).

Osvald, Monika. »Ikonografija rimskega kulta vladarja in cesarske apoteze«. *Zbornik za umetnostno zgodovino* (2001).

Runciman, Steven. »The Empress Irene«. *Conspectus of History* [online]. 1974. Dostopno na: <https://dmr.bsu.edu/digital/collection/ConspectusH/id/379/rec/1>.

Warner, David. *Ottonian Germany: The Chronicon of Thietmar of Merseburg*. Manchester: Manchester University Press, 2001.

SPLETNE STRANI

Barraclough, Geoffrey. »Holy Roman Empire«. V: Britannica [online]. 2020. Dostopno na: <https://www.britannica.com/place/Holy-Roman-Empire/Coronation-of-Charlemagne-as-emperor>.

Betz, Hans D./Browning, Don S./Janowski, Bernd/Jüngel, Eberhard. *Religion in Geschichte und Gegenwart: Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft*. V: Brill [online]. 1909 – 2005. Dostopno na: <https://brill.com/view/db/rgg4?language=de>.

M. Nicol, Donald. »The Byzantine View od Western Europe«. V: Greek, Roman and Byzantine studies [online]. Dostopno na: <https://grbs.library.duke.edu/article/view/11101/4231>